

بررسی تطبیقی مبانی فکری و رویکرد عملی داعش با قرآن و سیره نبوی

دکتر محمودولی مدرس^۱، علی ساقیان^۲، مریم‌السادات حسینی^۳

چکیده

جریان تکفیر، مسیری انحرافی در جامعه اسلامی است که با ادعای تحقق و برپایی اسلام راستین با تعابیر متحجرانه و خشن از اسلام، دیگر مسلمانان را نفی می‌کند. سلفی‌گری، ظاهرگرایی، رد مرجعیت عقل و تکیه صرف بر نقلیات، مهم‌ترین پایه‌های نظری این تفکر هستند. این کار موجب شده است، دایره شمول شرک و کفر گسترش یابد و درصد زیادی از مسلمانان در محدوده کفار قرار گیرند و قتل آنان واجب شود. در این میان، جریان داعش به عنوان یکی از مطرح‌ترین گروه‌های تکفیری توانسته است با حمایت‌های غرب و حکام وهابی منطقه در عراق و سوریه ادعای خلافت اسلامی نماید. این گروه، شیعیان را به دلیل اعتقاد به مفاهیمی چون توسل، شفاعت و بزرگداشت مقام اولیای دین بیش از دیگر گروه‌های اسلامی مورد حمله قرار داده است. رجوع به آیات، روایات و متون مسلم و مورد اتکای شیعه و سنی، راهکار اصلی برای رد شبهات و نشان دادن مسیر انحراف داعش از اسلام ناب است.

کلید واژه‌ها: ارزیابی تطبیقی، سیره نبوی، تکفیر، داعش، نص قرآن

۱. نویسنده مسئول، استادیار روابط بین‌الملل دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. Email: mvmodarres@khv.ac.ir

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد ادیان و عرفان، تهران، ایران. Email: a.saghian@yahoo.com

۳. دانش آموخته کارشناسی ارشد علوم سیاسی، تهران، ایران. Email: msh.hoseini20@gmail.com

مقدمه

با وجود تأکید مسلم اسلام بر وحدت و ضرورت جلوگیری از پراکندگی گروه‌های مسلمان، «پدیده تکفیر» با قدمتی به طول تاریخ اسلام، همواره پیوندهای جوامع اسلامی را تهدید کرده است. گروه‌های تکفیری با استناد به آیات و روایات اسلامی و ادعای پیروی از اسلام راستین و ناب، ایمان و اعتقادات دینی سایر مسلمانان را زیر سؤال می‌برند و با حکم ارتداد، شرک و کفر آنان را کافر و مهدورالدم می‌شمارند. بررسی مصادیق و موضوعات تکفیر و تبیین مبانی نظری و معرفت شناختی این تفکر، نشان از ظاهرگرایی و نقل‌گرایی افراطی آنان در تفسیر آیات و روایات دارد. همین امر موجب شکل‌گیری عملکرد و مواضع افراط‌گرایانه و متعصبانه این گروه‌ها و در رأس آن‌ها داعش، در تقابل با سایر مسلمانان شده است. در این راستا واکاوی و تبیین تطبیقی آیات قرآنی، روایات و سیره رسول اکرم (ص) و دیدگاه اندیشمندان دینی اهل سنت با دیدگاه‌های داعش، مسیر انحرافی و کجروی جریان‌های تکفیری را آشکار می‌سازد.

هدف اصلی

- بررسی تطبیقی مبانی فکری و رفتاری گروه تکفیری داعش با آموزه‌ها و احکام اسلام، قرآن و سیره پیامبر (ص)

اهداف فرعی

- تبیین مبانی نظری و زیرساخت‌های کلامی و فکری تکفیری داعش
- یافتن مصادیق عملی تکفیر از دید داعش و نشان دادن مغایرت آن با نص قرآن و سیره نبوی

- تبیین پیامدهای پدیده تکفیر برای جامعه اسلامی

فرضیه

گروه تروریستی - تکفیری داعش با نقل گرای، سلف گرایی، ظاهرگرایی و قشری گرایی مُفَرط در حوزه نظری به تفاسیر خاص و مطلق از اعتقادات و احکام اسلامی متمسک می‌شود که با اصول اساسی اسلام مبتنی بر آیات قرآنی و سیره پیامبر (ص) در تعارض و تضاد جدی قرار دارد.

ضرورت و اهمیت پژوهش

تأکید و تمرکز گروه‌های تکفیری بر نص قرآن، سیره رسول اکرم (ص) و سلف صالح که از مبانی و منابع شناخت و استنباط احکام اسلامی به شمار می‌روند، ضرورت تحلیل نوع نگرش انحرافی، رویکرد و نحوه سوء استفاده تفکر تکفیر از این منابع را آشکار می‌نماید. چرا که داعش با همراهی تبلیغات رسانه‌ای غرب و برخی رژیم‌های مرتجع عربی، استناد به آیات و روایات و سیره پیامبر (ص) را پشتوانه اقدامات سبعانه و متحجرانه خود ذکر می‌کند. از این رو بایسته است با تبیین آیات قرآن و روایات نبوی، تناقض‌های این تفکر با اسلام ناب محمدی نمایان شود.

پیشینه مقاله

بیشتر پژوهش‌های انجام شده در باب تکفیر به بررسی پیشینه و آبشخورهای فکری اندیشه تکفیر همچون نظریات ابن تیمیه، احمد بن حنبل و محمد بن عبدالوهاب و ... پرداخته‌اند و با استناد به آیات و روایات، تفکر تکفیری را بر اساس قرآن و سیره نبوی طرد و رد کرده‌اند. از منظر آیات و روایات مورد استناد گروه تکفیری داعش به صورت مستقل، مورد تحلیل تطبیقی با قرآن و روایات پیامبر (ص) قرار نگرفته‌اند. ضمن این‌که پیامدهای عملی مبانی کلامی و نظری تفکر تکفیری داعش نیز لحاظ نشده است. بنابراین در این

مقاله پژوهشی با رویکرد مقایسه‌ای با استناد به آیات قرآن و روایات اسلامی، انحراف و کجروی این جریان و همچنین تبعات آن تبیین می‌شود.

پیشینه و خاستگاه جریان‌های تکفیری

واژه تکفیر از «کَفَرَ» گرفته شده که در لغت به معنای پوشاندن و مخفی کردن است. در اصطلاح فقهی می‌توان آن را به معنای نسبت دادن کفر به مسلمانان دانست (ابن ابی الحدید، بی تا، ۱۳۲). از نظر تاریخی، پیشینه جریان‌های تکفیری به صدر اسلام باز می‌گردد. در تاریخ اسلام، برخی حوادث و درگیری‌ها با مسئله تکفیر ارتباط داشته است. خوارج یا مارقین و رویدادهایی که در پی شورش آن‌ها به وقوع پیوسته، از نمونه‌های بارز حرکت‌های تکفیری به شمار می‌رود. خوارج را می‌توان اولین مروّجان اندیشه افراط‌گرایانه در جهان اسلام دانست. آن‌ها نخستین گروه در جامعه اسلامی بودند که خلیفه و پیروانش را تکفیر کردند و علیه خلیفه دست به شورش زدند. «خوارج ظواهر عبادات را نه ناقص بلکه به طور کامل به جا می‌آوردند؛ اما برداشت آن‌ها از دین یک بعدی، سطحی و ناقص بود و در مجموع فاقد بصیرت دینی بودند. از آنجا که دین شناسی آن‌ها عمق لازم را نداشت، تعصّب و سخت‌گیری جایگاه مهمی در شکل‌گیری ذهنیت آن‌ها داشت ... آنان انجام فعلی را که حلال و حرامش بر فرد معلوم نباشد، کفر و مرتکب آن فعل را نیز کافر می‌خواندند» (آسن، ۱۳۹۲، صص ۱۱۶-۱۱۵).

پس از خوارج، جریان سلفیه تکفیری شکل گرفت که در آرا حدیث‌گرایانی چون احمد بن حنبل و ابن تیمیه ریشه دارد. آنان با حذف بیشتر مسلمانان از امت اسلامی و راندن آن‌ها به جمع کفار، مدعی حقانیت مطلق خود و تکفیر دیگران شدند. وهابیت نیز از ریشه‌های مهم جریان تکفیری است. سابقه وهابیت در عربستان سعودی به بیش از دو قرن پیش باز می‌گردد و نظریه‌پرداز اصلی آن، محمد بن عبدالوهاب است که بر افکار ابن تیمیه متمرکز بود. او با ادعای احیای توحید و سلفی‌گری، بسیاری از مسلمانان را به اتهام شرک و بت‌پرستی تکفیر می‌نمود و ریختن خون آن‌ها و غارت اموالشان را مباح

می‌دانست. این ریشه‌های فکری در دهه‌های اخیر باعث شکل‌گیری برخی گروه‌ها و سازمان‌ها شده است.

سازمان القاعده و طالبان از نخستین و مهم‌ترین جریان‌های تکفیری معاصر به شمار می‌روند. در دهه‌های اخیر و با حمله شوروی به افغانستان برای جبهه استکبار فرصت لازم فراهم گردید تا این گروه‌ها را به کار گیرد. دستگاه‌های اطلاعاتی آمریکا با کمک دولت عربستان سعودی، تمام توان خود را به کار گرفتند تا نیروهای به اصطلاح جهادی را از کشورهای مختلف به افغانستان ببرند. به این ترتیب جمع زیادی از سلفی‌های افراطی راهی افغانستان شدند تا علیه شوروی بجنگند. در این فرآیند سازمان القاعده به رهبری اسامه بن لادن، شکل گرفت و به سرعت گسترش یافت. این تشکیلات با ارائه برداشتی انحرافی از جهاد، اقداماتی خشونت‌آمیز و تروریستی در کشورهای مختلف انجام داده است. بیشتر اعضای القاعده از کشورهای عربی خاورمیانه هستند. گروه طالبان نیز در سال ۱۹۹۴م در اوج جنگ‌های داخلی افغانستان و با همان مبانی فکری و ایدئولوژیکی القاعده شکل گرفت. یکی از مهم‌ترین انشعابات تکفیری القاعده در سال‌های اخیر جریان داعش است که در عراق و سوریه شکل گرفت. پس از حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ میلادی، این کشور اشغال شده دچار نوعی بی‌ثباتی و هرج و مرج شد که فضای مناسبی را برای عملیات جریان‌های تکفیری فراهم کرد. جریان تکفیری در عراق نخست بر مبنای آرای ابومصعب زرقاوی و گروه وی شکل گرفت. با کشته شدن زرقاوی در سال ۲۰۰۶ میلادی، نام ابوعمر البغدادی و پس از آن، ابوبکر البغدادی به عنوان رئیس به اصطلاح «دولت اسلامی عراق» اعلام شد. با آغاز درگیری‌ها در سوریه، این جریان در سال ۲۰۱۱ میلادی با دولت سوریه وارد جنگ شد. وهابیت حاکم بر عربستان سعودی و قدرت‌های غربی و رژیم صهیونیستی از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری داعش برای ایجاد تفرقه و انشقاق در جهان اسلام و در نتیجه نفوذ بیشتر در جهان اسلام به شمار می‌روند.

مبانی نظری اندیشه تکفیری معاصر (داعش)

- نقل‌گرایی و سلف‌گرایی

نقل‌گرایی و تقدم نقل بر عقل و رد مرجعیت عقل از مهم‌ترین مبانی نظری جریان‌های تکفیری به شمار می‌رود. عقل‌گریزی و نقل‌گرایی جریان تکفیری در حوزه معرفت‌شناسی، منجر به ظاهرگرایی و جمود بر ظواهر آیات و روایات می‌گردد. به طوری که موجبات تحجرگرایی و تقید افراطی به ظواهر کتاب و سنت، عدم به کارگیری عقل و اندیشه در فهم معارف و حیانی و فراتر نرفتن از معانی ابتدایی آیات به ویژه در آیات متشابه را فراهم می‌آورد. آنان در رابطه لفظ و معنی در کتاب و سنت در حوزه صفات خبری، گرفتار تجسیم و تشبیه‌گرایی شده‌اند. صالح بن فوزان از مفتی‌های وهابی در این باره چنین می‌گوید: «آنچه خداوند خود را بدان توصیف کرده و یا پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم خداوند را به آن وصف کرده، همان معنی ظاهری‌اش است» (صالح بن فوزان، ۱۴۲۲ق، ص ۱۱۳).

نفی و رد هرگونه تفسیر و تأویل قرآن و بسنده نمودن به ظاهر الفاظ آن، بدون توجه به بطون معنایی الفاظ و آیات الهی، یکی از مهم‌ترین علل برداشت سطحی و ابزاری برای توجیه اقدامات سبعانه گروه‌های تکفیری از جمله داعش است. این در حالی است که اشاره آیات و روایات نبوی بر «ظهر» و «بطن» قرآن، بر تفاوت سطح درک‌ها و ظرفیت معنوی و روحی اشخاص در فهم بطن معنایی آیات صحه می‌گذارد؛ مانند آیه ۷۸ سوره نسا «فمال هؤلاء القوم لا یکادون یفقهون حدیثاً»، «این گروه را چه می‌شود که معنای سخن را در نمی‌یابند». رسول خدا (ص) می‌فرماید: «لکلّ آیه ظهر و بطن و لکلّ حرف حدّ و لکلّ حدّ مطلع» (سیوطی، ۱۳۶۴، ص ۲۲۵).

مهم‌ترین علت این نقل‌گرایی صرف، عقل‌گریزی و رد مرجعیت عقل نزد سلفی‌های تکفیری است. این در حالی است که قرآن پی در پی بشر را به دانستن، دانش‌اندوزی، تفکر و خردورزی دعوت می‌کند. در قرآن، واژه علم (همراه با مشتقات آن)، نزدیک به

هفتصد و هشتاد بار، واژه عقل (با مشتقات آن) چهل و نه بار، واژه تفکر هجده بار، واژه گُب (اولوا الالباب - صاحبان خرد) شانزده بار آمده است (مخلصی، ۱۳۷۹، ص ۵۹). به لحاظ روش‌شناسی نیز راه و روش سلفیان تکفیری تأکید بر برتری فهم سلف است. آن‌ها معتقدند همه باید از فهم سلف تبعیت کنند زیرا فقط فهم سلف خلوص دارد و دیگر فهم‌ها هیچ ارتباطی با اسلام ندارند و فقط گمراهی انسان را بیشتر می‌کنند.

به طور کلی، می‌توان گفت که مراد از «سلف»، پیشینیان صالح امت هستند که سه قرن نخست حیات امت اسلامی را شامل می‌شود. بنابراین از نظر سلفی‌ها تنها فهم صحیح از دین، مربوط به آن سه قرن نخست است. این سلفی‌گرایی ظاهری موجب شده است تا داعش نیز با ادعای پیروی از سلف و استناد به آیات و روایات و سیره پیامبر به جنایات خود بپردازد. چنانکه داعش با استناد به حدیث پیامبر، منقول از احمد بن حنبل با عنوان «جنتکم بالذبح»، «برای شما سر بریدن آورده‌ام» در فتوهای خود سر بریدن را یک فریضه اسلامی غایب برمی‌شمارند که سنت پیامبر بوده است (جام نیوز، ۱۳ بهمن ۹۳). سلفی‌گرایی به دلایل بسیاری قابل نقد و چالش است، چرا که سلفی‌گری خود نوعی مذهب‌سازی از عنوان سلف است. به این معنا که سلفی‌ها، مذهبی ویژه خود داشته‌اند که از شخصیت و کیان جمعی آنان حکایت می‌کند. مذهب‌سازی از سلفیه، با نظریه کامل بودن دین اسلام نیز در تعارض است چرا که اسلام را برای همه زمان‌ها کامل نمی‌داند.

- بسط دایره شرک و کفر

سلفی‌های تکفیری توحید را تنها در توحید عبادی تفسیر می‌کنند تا آنجا که گویی توحید، مترادف با عبادت است و از این رو بسیاری از مسلمانان را مشرک می‌پندارند. چرا که آنان مفهوم عبادت را بسیار گسترده می‌پندارند و به جز اعمالی مانند نماز، روزه، زکات، حج و راست‌گویی، اموری همچون مطلق نذر، ذبح، کمک خواستن، استعانت و توسل را به هر صورت و نیتی که انجام شود، مصداق عبادت و در نتیجه انجام آن برای غیر خدا را شرک می‌شمارند (صالح بن فوزان، ۱۴۲۲ق، ۲۰). بر مبنای نظرات محمد بن عبدالوهاب،

چنین شرکی از سوی مسلمانان شدیدتر از مشرکان است و به همین سبب، خون، مال و ناموس آنان را همانند مشرکان پیش از اسلام، مباح می‌داند (محمد بن عبدالوهاب، ۱۴۰۶ق، صص ۳۲-۳۳).

کفر در نزد گروه‌های سلفی قدیمی بیشتر گونه‌ای از عبادات و عقاید فردی مثل توسل به اولیا، نذر، شفاعت و زیارت قبور بود ولی کفری که سلفیان تکفیری در دوران جدید به آن معتقدند، تقریباً همه شئون زندگی اجتماعی و مدنی شخص را در بر می‌گیرد. از نظر آنان پیروی از اندیشه‌های نو، گرویدن به مکاتب فکری و فلسفی، عضویت در احزاب و اشتغال در ادارات و سازمان‌های دولتی، چنان لجه برای اهداف و منافع گروه‌های تکفیری نباشد از اعمال مشرکان و کافران به حساب می‌آید. آن‌ها همه دولت‌های اسلامی را کافر می‌دانند و هرگونه حمایت و یا همکاری با آن‌ها و حتی اجرای قوانین دولتی را ممنوع نموده‌اند (عدالت نژاد و نظام‌الدینی، ۱۳۹۰، ص ۱۸۳).

در بیانیه ابوعمر البغدادی در سال ۲۰۰۷ آمده است: «سرزمین مسلمانان، زمانی که دچار قوانین کفار شود و غلبه در آن‌ها با احکام کفار باشد و احکام اسلام اجرا نشود، حکم سرزمین کفار را دارد. به سبب آن‌که احکامی که امروز، تمامی سرزمین‌های اسلامی را فراگرفته احکام طاغوت است، ما حکم به کفر و ارتداد جمیع حاکمان آن کشورها و ارتش‌های آن‌ها می‌کنیم و کشتن آن‌ها از کشتن اشغالگران صلیبی واجب‌تر است» (شبکه انا المسلم للحوار الاسلامی، ۲۰۰۷). اما در آیات قرآن و همچنین در روایات معتبر «تکفیر» امری، نهی شده و مذموم به شمار می‌رود. چنانچه خداوند در آیه ۹۴ سوره نسا می‌فرماید: «و لاتقولوا لمن القی الیکم السلام لست مومنا»، «به کسی که اظهار صلح و اسلام می‌کند نگوید مسلمان نیستی».

- تأکید بر اصل جهاد

جهاد از نظر جماعت‌های تکفیری به ویژه سازمان القاعده، چیزی بیش از یک حکم فقهی فرعی و در ردیف اصول اولیه دین اسلام اهمیت یافته است. از نظر آنان «جهاد» برای تغییر حکومت‌ها و اقامه به اصطلاح دولت اسلامی بر هر مرد و زن مسلمان، یک «واجب عینی» محسوب می‌شود. بر اساس نظریات عبدالسلام فرج از رهبران گروه‌های تکفیری، اگر اقامه دولت اسلامی راهی جز قتال نداشته باشد جهاد بر مسلمین واجب می‌شود (احمد رفعت، ۱۹۹۱م، ج ۱، ص ۱۲۸). جریان‌های تکفیری نظیر القاعده و داعش نیز بر اساس این مبانی فکری و با اصل خواندن جهاد با رویکردی تهاجمی و خشونت‌بار و فقط به معنای قتال به رفتارهای خود مشروعیت می‌بخشند.

آنچه در رویکرد جهادی گروه‌های تکفیری به ویژه گروه داعش دیده می‌شود، تأکید بر جهاد با مسلمانان به جای دشمنان دنیای اسلام (رژیم صهیونیستی و غرب) است. عبدالسلام فرج با توجه به دیدگاه ابن تیمیه در باب جهاد، جنگ با عدو قریب را اولی بر جنگ با عدو بعید برمی‌شمارد (goodreads, 2015). مفهوم و کاربرد جهاد در اندیشه تکفیری به ویژه آن‌چه داعش در عراق و سوریه از آن بهره می‌گیرد، اساساً با مبانی اندیشه دینی (فقه اهل سنت و فقه شیعی) بیگانه است. از نظر فقهای اهل سنت اگر مصلحت اسلام و مسلمانان ایجاب کند، جهاد ابتدایی چه حاکم عادل باشد و چه فاسق، واجب است (جصاص، ج ۳، ۱۴۱۵ق، ص ۱۵۴). در عین حال از نظر بسیاری از فقهای اهل سنت و جوب جهاد به معنای وجود تقابل همیشگی میان مسلمانان و غیرمسلمانان نیست بلکه جهاد به منزله آخرین راه‌حل برای تثبیت مصالح اسلام و مسلمانان است (زحیلی، ج ۱۴۰۱، ۱۴۰۱ق، ص ۹۰).

همچنین طبق نص قرآن، جهاد که برای دعوت به سوی حق انجام می‌شود، صرفاً جهاد مسلحانه نیست. آیه ۱۲۵ سوره نحل، شیوه‌های دعوت به سوی خداوند از سوی پیامبر را «حکمت»، «موعظه» و «جدال احسن» بر می‌شمارد. باید به این نکته توجه داشت که

نزدیک‌ترین گروه کافر به امت اسلامی در عصر حاضر صهیونیست‌ها هستند که سرزمین مسلمانان را در قلب کشورهای اسلامی (فلسطین، اردن، مصر، سوریه، لبنان) اشغال کرده‌اند. این در حالی است که گروه داعش عکس‌العملی در قبال جنایات آنان نشان نداده و موضع‌گیری خصمانه و جهادی علیه آنان اتخاذ نکرده و فقط مسلمانان را نشانه رفته است.

دیدگاه‌های آخرالزمانی تکفیری‌ها

موضوع آخرالزمان و احادیث مربوط به آن از مقولاتی است که از سوی گروه‌های تکفیری از جمله داعش در سطحی گسترده مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. آنان به احادیثی درباره جنگ در منطقه شام در آخرالزمان و فضیلت این منطقه تأکید دارند. «بر تو باد شام، پس آنجا زمین برگزیده خداوند است که بهترین بندگانش را به سوی آنجا می‌فرستد» (ابن عبدالهادی مقدسی، ۴۲۲ق، ص ۱۶۱).

نشریه دابق (برگرفته از نام شهری در شام)، ارگان رسمی داعش، نیز مملو از نشانه‌های آخرالزمانی است که این جریان، خود را به آن منتسب می‌کند. داعش در نشریه شماره ۲ دابق در صفحه آخر، حدیثی را از قول پیامبر (ص) از صحیح مسلم نقل می‌کند که خود را مصداق عینی آن می‌داند: «تغزون جزیره العرب فیفتحها الله ثم فارس فیفتحها الله ثم تغزون الروم فیفتحها الله ثم تغزون الدجال فیفتحها الله»، «شما با ساکنان جزیره العرب می‌جنگید پس خدا آنجا را فتح می‌کند (شما را پیروز می‌کند)، سپس با فارس می‌جنگید و خدا آن را نیز فتح می‌کند (شما را پیروز می‌کند) و نیز با روم می‌جنگید و آنجا را نیز خداوند فتح می‌کند (شما را پیروز می‌کند) و در نهایت با دجال خواهید جنگید و خدا بر آن‌ها پیروز خواهد شد» (dabiq, 2012, p2).

داعش در خیال پردازی آخرالزمانی خود، ابوبکر البغدادی را خلیفه مسلمانان می‌داند که با ظهور مهدی (عج)، رهبری را به او واگذار می‌کند. به باور داعشی‌ها مجاهدان به

اصطلاح دولت اسلامی (داعش) همان یاران حضرت هستند که در کنار او با کفار می‌جنگند. آنان همچنین به روایت‌های پرچم‌های سیاه (رایات السود) در آخرالزمان تأکید می‌کنند. استناد آنان به روایات رایات السود کاملاً بی‌اساس است، چرا که در منابع شیعه و سنی نقل قول‌های متفاوتی از خصایص و ویژگی‌های این گروه ذکر شده است. چنانچه در کتاب احقاق الحق (ج ۲۹ ص ۴۱۰) به روایتی از امام علی (ع) در مورد پرچم‌های سیاهی اشاره شده است که صاحبان آن‌ها راه باطل را می‌پیمایند.

مبانی نظری شیعه ستیزانه داعش

در چارچوب گسترش دایره کفر و شرک تفکر تکفیری، شبهات متعددی علیه شیعیان مطرح می‌شود و بر همین اساس آن‌ها را از دایره اسلام خارج می‌کنند. شبهات مذکور عبارت‌اند از:

- بدعت

باید توجه داشت که هرچند در اصطلاح، بدعت نوآوری در دین محسوب می‌شود ولی هر امر نو و جدیدی بدعت نیست چرا که حیات انسانی در طول زمان با توجه به اقتضائات زمانی دگرگون می‌شود و این تغییرات باید در شریعت اسلامی مورد توجه قرار گیرد. با توجه به تعریف بدعت، «تصرف در دین»، مهم‌ترین شاخص در تبیین آن است. مبانی روش‌شناختی نقل‌گرا و ظاهرگرایی صرف جریان‌های تکفیری موجب شده است تا قرائت و تفسیری که از بدعت ارائه می‌دهند، کاملاً افراطی و غیر اسلامی باشد؛ یعنی آنان مسائلی را که حکم مستقیم در شریعت ندارند اما حکم آن‌ها به صورت کلی در شریعت تأیید شده است به این دلیل که در منابع نقلی یا سیره پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم و سه قرن نخستین اسلام وجود ندارد، بدعت و از محدوده شریعت خارج می‌دانند. آنان به این روایت تمسک کرده‌اند که رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم فرموده است: «ایاکم و محدثات الأمور فإن کل محدثه بدعه و کل بدعه ضلاله»، «بپرهیزید از آنچه در

دین نو و جدید آورده شده زیرا هر نو و جدید در دین بدعت است و هر بدعت در دین ضلالت و گمراهی است» (صید الفوائد، ۱۲ شعبان ۱۴۲۴ ق).
گاه در میان فتاوی این گروه، نظرات بسیار سخیفی مانند حرام شمردن استفاده از پنکه، اتومبیل، تلگراف و... دیده می‌شود. تنها مستند آنان این است که این اعمال یا اشیا در زمان صحابه، تابعین و تابعین تابعین انجام نشده‌اند و یا وجود نداشته‌اند. داعش نیز بر همین اساس موارد بدعت را در مناطق تحت تصرف خود معین کرده و مجازات‌های سختی برای انجام دهندگان آن‌ها در نظر گرفته است؛ مواردی چون: برگزاری مراسم ختم برای درگذشتگان (شبکه خبر، ۲۲ تیر ۹۳)، برگزاری نماز عید فطر (شفقنا افغانستان، ۲۲ تیر ۱۳۹۴)، طواف دور خانه خدا (همان، ۳ شهریور ۱۳۹۴) و دعا در جوار قبر پیامبر (رضوانی، ۱۳۹۱، ص ۱۶).

یکی از دلایل گسترش دایره بدعت و تکفیر نزد وهابیت و جریان‌های تکفیری همچون داعش، مخالفت با اصل مسلم «اباحه» است که مورد تأیید شیعه و سنی است. بر اساس اصل اباحه، تا زمانی که فرمان امر و نهی و تحریم و منع از جانب شارع درباره امری صادر نشده باشد، اصل اولیه در هر امر و کاری اباحه است. بر اساس آیه ۱۱۹ سوره انعام آنچه نیاز به بیان دارد محرمات هستند نه مباحات. آیه ۱۴۵ سوره انعام نیز تأکید دارد که حرام نیاز به بیان و استناد به وحی و قول پیامبر دارد و مباح مبرا از اعلان است (فرمانیان، ج ۵، ۱۳۹۳، ص ۲۸۲).

– شفاعت و توسل

وهابی‌ها و جریان‌های تکفیری با ردّ شفاعت، آن را موجب شرک و کفر می‌دانند و مسلمانانی که شفاعت را باور دارند، مشرک و کافر می‌خوانند. وهابیت و گروه‌های تکفیری با استناد به برخی آیات و روایات، شفاعت را منحصر به خداوند می‌دانند. آن‌ها آیه ۴۴ سوره زمر را مورد استناد قرار می‌دهند: «قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ»، «بگو شفاعت یکسره از آن خداست. فرمانروایی آسمان‌ها و زمین خاص

اوست سپس به سوی او بازگردانیده می‌شوید». در پاسخ باید گفت شفاعت در نزد مقام بالاتر صورت می‌گیرد. آیا کسی در عالم هستی از خدا بالاتر است که خدا در نزد او برای دیگران شفاعت کند؟ در حالی که او از همه موجودات برتر و بالاتر است. او نزد کسی شفاعت نمی‌کند و اساساً چنین فرضی در مورد او متصور نیست زیرا او مالک و فرمانروای آسمان‌ها و زمین است ولی او به هر که اذن و اجازه دهد، می‌تواند شفاعت کند ولی هر شفاعتی در نهایت به خدا برمی‌گردد و شفاعت جز به اذن او ممکن نیست. در روایات اهل سنت موارد زیادی از اهمیت و تأیید شفاعت نقل شده است. احمد بن حنبل از پیامبر (ص) نقل می‌کند: «پیامبران برای همه کسانی که از روی اخلاص به یگانگی خدا شهادت داده‌اند، شفاعت می‌کنند و آنان را از دوزخ بیرون می‌آورند» (احمد بن حنبل، ج ۴، ص ۲۵).

جریان وهابیت و گروه‌های تکفیری، توسل و وسیله قرار دادن پیامبر و ائمه را نزد خداوند حرام و از مصادیق شرک می‌دانند. از نگاه آن‌ها توسل به اولیا و انبیا، امری است که در شریعت سابقه ندارد و بدعت تلقی می‌شود (رفاعی، ۱۹۷۴م، ص ۱۷۸) و ریختن خون چنین کسانی مباح است. محمد العدنانی، سخنگوی سابق داعش، در این باره می‌گوید: «شیعیان را باید کشت. آن‌ها به عباس و فاطمه توسل می‌کنند. آن‌ها مشرک‌اند. وارد خانه‌های آن‌ها شوید و مثل گوسفند سرهای آن‌ها را از تن نجسشان جدا کنید. کشتن آن‌ها برای شما مثل کشتن مگس باشد» (جام نیوز، ۲۰ خرداد ۱۳۹۳). تکفیری‌ها در توجیه این نظر خود به آیه ۱۸۰ سوره اعراف اشاره می‌کنند: «وَ لِلّٰهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰی فَادْعُوْهُ بِهَا وَ ذَرُوْا الَّذِیْنَ یُّحٰدِثُوْنَ فِیْ اَسْمَائِهِ سُبْحٰنَ مَا کَانُوْا یَعْمَلُوْنَ»، «و برای خدا نیکوترین نام‌هاست پس او را با آن‌ها بخوانید و کسانی را که در نام‌های او به انحراف می‌گیرند، رها کنید. آن‌ها به زودی به سزای آنچه می‌کردند، خواهند رسید». این در حالی است که خداوند در آیه ۳۵ سوره مائده به وسیله جستن برای تقرب به خودش فرمان می‌دهد: «یا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اتَّقُوا اللّٰهَ وَ ابْتَغُوا اِلَیْهِ الْوَسِیْلَةَ وَ جَاهِدُوْا فِیْ سَبِیْلِہٖ لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُوْنَ»، «ای کسانی که ایمان

آورده‌اید از خداوند پروا کنید و (برای تقرب) به سوی او وسیله بجویید و در راه او جهاد کنید، باشد که رستگار شوید».

- زیارت

گروه‌های تکفیری بر پایه برداشت‌های انحرافی، قبور را از مظاهر شرک و تخریب آن‌ها را واجب می‌دانند. ابو عمر البغدادی، سرکرده سابق داعش، در این باره می‌گوید: «پیامبر اکرم (ص) به علی (رضی الله عنه) فرمود: تو را به سوی چیزی می‌فرستم که من برای آن مبعوث شده‌ام. اینکه تمامی تمثال‌ها را نابود کنی و تمام قبرهایی را که بلند هستند، مسطح و صاف نمایی» (یوتیوب، ۲۱ مارس ۲۰۱۴).

اقدامات وهابی‌ها و تکفیری‌ها در تخریب قبور و مخالفت آن‌ها با استغاثه و دعا در جوار آرامگاه پیامبر و بزرگان دین، در حالی است که بر اساس آیات و روایات، زیارت قبرها مُجاز است. خداوند در آیه ۸۴ سوره توبه از پیامبر می‌خواهد که بر قبر منافقان حاضر نشود: «... وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ...»، «... و هیچ‌گاه بر سر قبر او نایست...». خداوند پیامبر را از توقف بر سر قبر منافقان منع کرده است یعنی پیامبر می‌تواند بر قبر مسلمانان و مؤمنان بایستد و برای آن‌ها طلب بخشش کند. هیچ منعی برای حاضر شدن بر قبور اهل ایمان وجود ندارد. همچنین از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است که فرمودند: «زوروا القبور فانها تذکرکم الاخره» «قبرها را زیارت کنید که آخرت را به یاد شما می‌آورد» (ابن ماجه، بی تا، ۵۰۱-۵۰۰، حدیث ۱۵۶۹).

پیامدهای عملی اندیشه تکفیری داعش

- مشروعیت بخشی به خشونت

خشونت و کشتار وحشیانه، بخشی از راهبرد داعش و گروه‌های تکفیری در عراق و سوریه و سایر نقاط جهان است. جریان‌های تکفیری برای پیشبرد اهداف خود، اراضی را به زور اسلحه و قتل عام مردم بی‌گناه به دست می‌آورند. ضمن اینکه، این کشتارهای

وحشیانه را با بهره‌گیری از فضای رسانه‌ای و مجازی به طور گسترده منتشر می‌کنند. در این تصاویر، کشتار مردم بی‌گناه عراق و سوریه در اشکال گوناگون نظیر اعدام، قطع گردن با ساطور یا چاقو، زیر گرفتن با تانک، به دار آویختن، پرت کردن از ارتفاع، سوزاندن، غرق کردن در آب، مثله کردن و شکنجه و... از سوی این گروه‌های جنایتکار به نمایش گذاشته می‌شود. کشتار و قتل عام شیعیان به طور خاص، یکی از مهم‌ترین اهداف جنایتکارانه این گروه تکفیری است. آن‌ها شیعیان را با عنوان روافض و افراد خارج شده از دین می‌خوانند و قتلشان را جایز و ثواب می‌شمردند (خبرگزاری فارس، ۲۵ خرداد ۹۳). اما در فرهنگ قرآن، قتل انسان‌ها بدون اینکه مرتکب قتل یا فساد شده باشند، مترادف با کشتن تمام انسان‌هاست: «...مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا...»، «... هر کس، انسانی را، جز به قصاص قتل یا (به کیفر) فسادی در زمین بکشد، چنان است که گویی همه مردم را کشته است و هر کس، انسانی را زنده بدارد و از مرگ برهاند، چنان است که گویی همه مردم را زنده کرده است...» (سوره مائده، قسمتی از آیه ۳۲). پیامبر (ص) نیز در بیانات مختلف از قتل مسلمانان نهی فرموده و حتی کشتن مسلمانان را مترادف با کفر دانسته است: «لا ترجعوا بعدی کفاراً یضرب بعضکم رقاب بعض»، «پس از من به کفر برنگردید و بعضی از شما گردن بعضی دیگر را نزنند» (سنی دیلی، اسفند ۹۴). در اسلام همچنین، مثله کردن یعنی بریدن گوش، بینی، دست، پا و سایر اجزای بدن انسان چه در مورد اسرا و چه کشته لشدگان به شدت نهی شده است. حضرت محمد (ص) می‌فرماید: «إِيَّاكُمْ وَالْمِثْلَهُ وَ لَوْ بِالْكَلْبِ الْعُقُورِ» «از مثله کردن بپرهیزید، هر چند در مورد سگ آزار رساننده باشد» (جام غور، ۳۰ اسفند ۲۰۱۵).

- تخریب بناهای مذهبی و آثار باستانی

گروه‌های تکفیری تروریستی علاوه بر کشتار و قتل مردم و غارت اموال و دارایی‌های آن‌ها، به بهانه مقابله با شرک و محو آن به تخریب زیارتگاه‌ها، مساجد و آثار باستانی در

عراق و سوریه می‌پردازند. اگرچه این تخریب و ویرانگری به بهانه نابودی آثار شرک، صورت می‌گیرد اما اقدامی برای غارت میراث فرهنگی کشورهای اسلامی نیز هست. گروه داعش برای ویران کردن اماکن مذهبی، گردانی به نام «گردان تسویه قبور و ضریح» تشکیل داده است. اعضای این گردان ۳۰۰ نفره با استفاده از ماشین‌آلات سنگینی که پس از اشغال موصل، مرکز استان نینوی عراق، به چنگ آورده‌اند اقدام به تخریب اماکن مذهبی و تاریخی در عراق و سوریه می‌کنند. داعش تاکنون قبور متبرکه پیامبرانی چون یونس، جرجیس و شیث را تخریب کرده است. عناصر داعش همچنین آثار باستانی شهر تاریخی نمرود را که به عنوان نگین تمدن آشوری از آن یاد می‌شود با بولدوزرهای سنگین و مواد منفجره تخریب کردند (BBC/Arabic, 15 April 2015). این تخریب‌ها در حالی صورت می‌گیرد که در قرآن بر حفظ ابنیه تاریخی تأکید شده است. در سوره نمل آیات ۵۱ و ۵۲ آمده است: «فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مُكْرِهِمْ اَنَا دَمَّرْنَاهُمْ وَ قَوْمَهُمْ اَجْمَعِينَ فَبِئْسَتْ اُولَئِكَ اَمْوَالُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُوْنَ»، «پس بنگر که سرانجام نیرنگشان چه شد، ما آنان و قومشان را همگی هلاک کردیم. پس این خانه‌های آن‌هاست که به سبب ستمی که کردند، خالی مانده است. قطعاً در این (کیفر) برای مردمی که می‌دانند، عبرتی است».

- احیای نظام برده‌داری و جهاد نکاح

علی‌رغم تأکیدات فراوان اسلام در مورد رفتار احترام‌آمیز با زنان و حفظ حقوق آن‌ها، داعش به نام دین، اقدامات غیر انسانی و وحشیانه‌ای علیه زنان مرتکب می‌شود که نقض فاحش حقوق انسانی آن‌ها به شمار می‌رود. بردگی جنسی از دردناک‌ترین اقداماتی است که از سوی گروه تکفیری داعش انجام می‌گیرد. داعش در مقاله‌ای در نشریه دابق با عنوان «احیای برده‌داری پیش از روز قیامت»، می‌نویسد: «دولت اسلامی با این عمل، جنبه‌ای از شریعت اسلامی را که به انحراف کشیده شده بود، به معنای درست خود برگردانده است... بردگی خانواده‌های مُشرک در مقیاس وسیع احتمالاً نخستین بار است که پس از ترک این

قانون از شریعت اسلامی به اجرا درمی‌آید. اینان اقلیتی بُت پرست هستند که شیطان را عبادت می‌کنند»؛

در ادامه آمده است: «پس از بازداشت زنان (ایزدی) به همراه فرزندانشان، آن‌ها بر اساس شرع، بین مبارزان دولت اسلامی (داعش) که در نبرد سنجار مشارکت کرده بودند، تقسیم شدند و یک پنجم آن‌ها نیز به عنوان خمس به دولت اسلامی تحویل داده شدند» (Dabiq, 2013,p37). وزارت حقوق بشر عراق با صدور بیانیه‌ای به بازار برده فروشی داعش اشاره و اعلام کرده است، گروه تروریستی داعش در شهر فلوجه عراق بازار برده فروشی به راه انداخته و حدود ۱۰۰ زن سوری را به عنوان اسیران جنگی فروخته است. داعش این زنان را در چارچوب جهاد نکاح و با قیمت ۵۰۰ الی ۲۰۰۰ دلار به فروش رسانده است (شفقنا، ۱۲ تیر ۱۳۹۴).

درباره نگرش اسلام در مورد برده‌داری باید گفت، اسلام هیچ‌گاه بانی و بنیان‌گذار برده‌داری نبوده و هیچ تلاشی هم از طرف پیامبر و شخصیت‌های طراز اول اسلام برای گسترش برده-داری صورت نگرفته است. بنابراین احیای برده‌داری که داعش مدعی آن در عصر حاضر است به معنای احیای سنتی است که اسلام درصدد ریشه‌کن کردن آن بوده و در عصر حاضر هم عملاً از بین رفته است. پیامبر اکرم (ص) با وضع یک سری قوانین و مقررات، تلاش وسیعی برای لغو برده‌داری به صورت تدریجی آغاز کرد. به طوری که آزاد کردن بردگان در راه خدا، یکی از مهم‌ترین عبادات و اعمال خیر در اسلام شمرده می‌شد. همواره پیشوایان اسلام در این کار ارزشمند و انسانی پیش‌قدم بودند تا آنجا که درباره امام علی (ع) آمده است که هزار برده را از دسترنج خود آزاد کرد (اصول کافی، ج ۵، ص ۷۴). داعش علاوه بر قتل و برده‌داری زنان، بر اساس فتوای یکی از رهبران خود تحت عنوان «جهاد نکاح» به طور گسترده به استفاده ابزاری و جنسی از زنان پرداخت. جهاد نکاح، بر اساس فتوایی شکل گرفت که نخستین بار در سال ۲۰۱۳ میلادی و در جریان جنگ سوریه در فضای رسانه‌های مجازی و شبکه‌های اجتماعی در اینترنت منتشر شد. یک روحانی وهابی به نام «محمد العریفی» صادر کننده این فتوا در توییتر بوده است

(آیدا قنجر، ۶ سپتامبر ۲۰۱۴). طبق این فتوا از زنان و دختران خواسته شده است تا نیازهای جنسی مجاهدان در سوریه را بر آورده سازند. این ازدواج‌ها که وی آن را ازدواج‌های مناکحه یا موقتی می‌نامد، زنان و دختران ۱۴ سال به بالا، مطلقه‌ها و بیوه‌ها را شامل می‌شود. او همچنین در این فتوا، بهشت را به آن دسته از زنانی که به این نوع ازدواج با شبه نظامیان رضایت می‌دهند، وعده داده است (خاورمیانه، ۲۶ مرداد ۱۳۹۲).

پس از این فتوا، موج عظیمی از خشم جهان اسلام را فرا گرفت و حتی بسیاری از علمای اهل سنت، علیه این فتوا موضع گرفتند و آن را نوعی زنا و ترویج فساد و فحشا دانستند. از جمله شیخ احمد عمر هاشم، عضو هیئت علمای بزرگ الازهر، گفت: «این فتوا خلاف عقل است و هیچ انسانی نمی‌تواند آن را بپذیرد. استفاده از دین و فتوا برای حلال ساختن آن لچه خداوند حرام کرده است، باعث می‌شود صاحب چنین فکر و عملی از دین خارج شود زیرا کسی که حرام خدا را حلال بشمارد، همانند کسی است که حلال خدا را حرام بشمارد و هر دو کار جایز نیست» (خبرگزاری حوزه، ۱۹ مهر ۹۴). با توجه به آموزه‌های اسلامی و نص قرآن این نوع ازدواج باطل است. یکی از مهم‌ترین دلایل غیر شرعی بودن چنین ازدواجی، دست به دست شدن زنان در بین مردان مختلف بدون ننگه داشتن عده است، به طوری که یک زن بر اساس جدول زمانی، می‌تواند در طول یک روز به نکاح چندین مرد درآید. بر اساس قرآن و روایات، ازدواج و پیوند با زنی که به هر دلیل از شوهرش جدا شده، دارای احکام و شرایط خاصی است و نمی‌توان بدون توجه به شرایط تعیین شده از جانب دین مبین اسلام با این گونه زنان ازدواج کرد.

- تفرقه‌افکنی و تخریب چهره اسلام

یکی از بارزترین پیامدهای فعالیت گروه تندروی داعش، دامن زدن به موج اسلام‌هراسی و اسلام‌ستیزی است که پس از حادثه یازدهم سپتامبر در غرب شدت گرفته است. عملکرد این جریان، دستاویزی برای معرفی اسلام به عنوان دینی خشن شده است. چنانکه نتایج مطالعات جدیدی که در آلمان تحت عنوان «وحشت غربی‌ها از شرق» انجام گرفت، نشان

می‌دهد ۶۴٪ از مردم آلمان بر این اعتقاد هستند که دین اسلام به خشونت گرایش دارد و همچنین ۶۰٪ از این افراد معتقدند که دین اسلام بر پایه انتقام گرفتن استوار است و مسلمانان را به انتقام‌جویی تشویق می‌کند (مرکز بین‌المللی مطالعات صلح، آذر ۹۴).
تارنمای MEE در تحلیلی درباره موج اسلام‌هراسی داعش در جهان می‌نویسد: «مسلمانان بزرگترین قربانیان داعش به شمار می‌روند. چه از نظر کشتاری که از سوی داعش در جامعه مسلمان صورت می‌گیرد و چه به لحاظ گسترش اسلام‌هراسی و وحشتی که دیگر ملت‌ها از اسلام و مسلمانان پیدا می‌کنند» (MEE, 4 november 2014). بسیاری از کارشناسان و تحلیل‌گران بر اساس اسناد و مدارک قابل‌اتکا، اذعان دارند که شکل‌گیری این سازمان‌های تکفیری، بخشی از راهبرد غرب به ویژه آمریکا برای ایجاد تفرقه و انشقاق در میان مسلمانان است. راهبرد قدرت‌های فرامنطقه‌ای این است که با درگیر کردن مسلمان‌ها در حلقه‌های به هم پیوسته‌ای از جنگ و ستیز، آن‌ها را تضعیف کنند و راه را برای مداخله نظامی و سیاسی خود در جهان اسلام هموار نمایند. این قدرت‌ها درصدد تجزیه جهان اسلام و تثبیت موقعیت خود در منطقه هستند تا امنیت رژیم صهیونیستی را تأمین کنند، در حالی که قرآن، مسلمانان را به وحدت و همبستگی فراخوانده و از تفرقه و اختلاف افکنی بر حذر داشته است. خداوند در قرآن همه مسلمانان را برادر یکدیگر خوانده است «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ...»، «همانا مؤمنان با هم برادرند، پس میان برادرانتان صلح و آشتی برقرار کنید...».

نتیجه‌گیری

جریان تکفیر و به طور خاص داعش، جریانی نقل‌گرا و سلف‌گرای افراطی است که با به کارگیری عقل در فهم نصوص دین مخالف است. این جریان منحرف با استفاده ابزاری از دین، سایر مسلمانان به ویژه شیعیان را به بدعت و شرک و کفر در دین متهم می‌نماید. برداشت خشن و افراطی و متحجرانه داعش از دین و برخی فروع آن چون جهاد، موجبات

جنگ و کشتار دیگر مسلمانان و همچنین غیر مسلمانان را فراهم نموده است. داعش همچنین با استناد به بعضی از روایات جعلی و با سوء استفاده از برخی نشانه‌های آخرالزمانی تلاش می‌کند خود را به عنوان یاران مهدی موعود نشان دهد. در حالی که با توجه به اسناد و مدارک و نقشی که داعش در انشقاق و پراکندگی امت اسلام ایفا می‌کند، این گروه را باید عامل نفوذی جبهه استکبار و صهیونیسم جهانی محسوب نمود. در راستای ایفای چنین نقشی این جریان بیشترین استفاده را از رسانه‌ها به ویژه شبکه‌های اجتماعی می‌نماید. از این رو، مقابله با این جریان در این حوزه ضروری و قابل اهمیت است.

منابع

- ابن ابی الحدید. عبدالحمید بن هبه الله. (بی تا). شرح نهج البلاغه، جلد ۱۳. قم: دار احیاء التراث. ابن حنبل. احمد. المسند. مؤسسه الرساله.
- ابن ماجه. (بی تا). سنن ابن ماجه. چاپ دار الاحیاء الکتب العربیه.
- ابن عبدالوهاب. محمد. (۱۴۰۶ق). کشف الشبهات. بیروت: دارالقلم.
- ابن عبدالهادی مقدسی. محمد بن احمد. (۱۴۲۲ق). فضائل الشام. بیروت. دارالکتب العلمیه.
- جصاص. احمد بن علی. (۱۴۱۵ق). احکام القرآن. ج ۳. بیروت: چاپ عبدالسلام محمدعلی شاهین.
- رضوانی. علی اصغر. (۱۳۹۱). وهابیان تکفیری. تهران: نشر مؤسسه فرهنگی هنری مشعر.
- رفعت. سید احمد. (۱۹۹۱م). النبی المسلح. لندن: ریاض الریس للکتب و النشر.
- زحیلی. وهبه مصطفی. (۱۴۰۱ق). جلد ۱. دمشق: آثار الحرب فی الفقه الاسلامی.
- سیوطی. جلال الدین. (تحقیق: محمد ابوالفضل ابراهیم). (۱۳۶۴). الاتقان فی علوم القرآن. قم: منشورات رضی.
- صالح بن فوزان. (۱۴۲۲ق). الارشاد الی صحیح الاعتقاد و الرد علی اهل الشرك و الالحاد. ریاض: نشر دارابن الجوزی.

فرمانیان. مهدی. (۱۳۹۳). کنگره جهانی جریانهای افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام. ۸ جلد. قم: دارالاعلام مدرسه اهل البیت.

کلینی. محمدبن یعقوب. (۱۳۶۹). اصول کافی. تهران. کتابفروشی علمیه الاسلامیه.

نسیب رفاعی. محمد. (۱۹۷۴). التوصل الى حقيقة التوصل المشروع و الممنوع. بیروت.

آسن معمر (۱۳۹۲). "ابعاد سیاسی و ایدئولوژیک گفتمان تکفیر". مترجم: محمد مرادی قوشه. سراج منیر. شماره ۱۰.

مخلصی. عباس. (۱۳۷۹). "عقلانیت دین در قرائت شهید مطهری". حوزه. سال هفدهم. شماره اول.

عدالت نژاد. سعید؛ نظام الدینی. سید حسین. (بهار و تابستان ۱۳۹۰). "سلفیان تکفیری یا جهادیون خاستگاه و اندیشه‌ها". تاریخ و تمدن اسلامی. شماره ۱۳.

جام نیوز. (۹۳/۳/۲۰). "سخنگوی داعش: کشتن شیعه مثل کشتن مگس است". قابل دسترسی در: <http://www.jamnews.ir/detail/News/334206>

جام نیوز. (۱۳۹۳/۱۱/۱۳). "گزارش تفصیلی دارالافتای مصر؛ پیامبر (ص) دستور بریدن سری را نداده اند" قابل دسترسی در:

<http://www.jamnews.ir/textversion/detail/news/441902/181>

شبکه انا المسلم للحوار الاسلامی. (۲۰۰۷/۰۲/۱۸). "الكشف عن مكونات دولة العراق الإسلامية وأثرها على المنطقة ومستقبلها". قابل دسترسی در:

www.muslim.org/vb/showthread.php?209738

Goodreads. (۲۰۱۵). "الجهاد: الفريضة الغائبة". قابل دسترسی در:

<http://www.goodreads.com/book/show/8597876>

حوزه نیوز. (۱۹ مهر ۱۳۹۴). "فتوای عجیب داعش و واکنش علمای الازهر". قابل دسترسی در: <http://hawzahnews.com/detail/News/359925>

خبرگزاری فارس. (۲۵ خرداد ۹۳). "جنایت جدید داعش در صلاح‌الدین عراق به روایت تصویر". قابل دسترسی در:

<http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13930325000416>

خاورمیانه. (۲۶ مرداد ۹۲). "۹۰ زن چچنی برای جهاد نکاح وارد سوریه شد". قابل دسترسی در: <http://middleeastpress.com/blog/90>

سنی دیلی. (اسفند ۹۴). " کشتن مسلمان کفر است". قابل دسترسی در:

<http://www.sunnidaily.net>

شفقنا. (۱۲ تیر ۱۳۹۴). " داعش ۱۰۰ زن سوری را به عنوان اسیران جنگی حراج کرد". قابل

دسترسی در: <http://af.shafaqna.com/FA/55046>

مرکز بین المللی مطالعات صلح. (آذر ۹۴). "بسترها و پیامدهای ظهور داعش در خاورمیانه".

قابل دسترسی در: <http://peace-ipsc.org/fa/>

قجر. آیدا. (۶ آذر ۲۰۱۴). "جهاد نکاح؛ واقعیت یا هیاهوی رسانه‌ای". قابل دسترسی در:

<http://www.dw.com/fa-ir/8C/a-17143067>

یوتیوب. (۲۱ مارس ۲۰۱۴). "هذه عقیده الدوله الاسلامیه فی العراق و الشام و لم یبقی لکذاب

عذر". قابل دسترسی در: <https://www.youtube.com/>

صید الفوائد. (۱۲ شعبان ۱۴۲۴). "مجموع فتاوی و مقالات الشیخ عبد العزیز بن باز". قابل دسترسی

در:

<http://www.saaaid.net/book/list.php?cat=86>

شبکه خبر. (۲۳ اسفند ۹۳). "آتش داعش بر خرمن علم و دانش به بهانه بدعت". قابل دسترسی

در: <http://www.irinn.ir/news/84682>

جام غور. (۳۰ دسامبر ۲۰۱۵). "مُثله یا بریدن اعضای بدن انسان از نگاه اسلام". قابل

دسترسی در:

<http://www.jame-ghor.com/archive/detail>

بی‌بی‌سی عربی. (۱۵ آوریل ۲۰۱۵). "فیڈیو یتظہر تدمیر مدینة نمرود الآثریة فی العراق علی ید

تنظیم الدولة الإسلامیة". قابل دسترسی در:

http://www.bbc.com/arabic/middleeast/2015/04/150411_iraq_nimrud_destruction_video

Dabiq.(11,2013).n4

Dabiq.(1435ramazan).n2

MEE. (4 november 2014). **ISIS, Islamophobia and ignorance**. Available at: "http://www.middleeasteye.net/columns/islamic-state-islamaphobia-and-ignorance-456517954".